

*Esmâ-i Hüsnâdan,
kufî hat ile el meciid,
el- mâcid, sülüs hat ile
el kayyûm, el- hayy*

MEVLÂNÂ DERGÂHI VE KALEMİŞLERİ

ALİ FUAT BAYSAL

Hz. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî 1273 yılında vefatının ardından Muînüddin Süleyman Pervâne, eşi Gürcü Hatun ve Alâmeddin Kayser'in katkılarıyla yaptırılan türbeye defnedilmiştir. Türbe yapısı zamanla çevresine yapılan ilâvelerle genişlemiş ve bir manzume hüviyetine kavuşmuştur. Mevlevî dervişlerinin sanatla iştiğal etmeleri, buldukları mekânların da müzeyyen olmasını sağlamıştır.

Günümüzde dergâha girişin ilk bölümünü teşkil eden ve geçmişte Kur'ân-ı Kerîm ve Mesnevî okunması için kullanılan Tilâvet Odası, XVIII. yüzyılda yapılmıştır. Bununla birlikte Kubbe-i Hadrâ'nın doğu tarafındaki bir kubbeli bölüm ve kuzeyindeki ortasında aydınlık feneri bulunan mukarnaslı bir tonozla örtülmüş bölüm de aynı dönemde inşa edilen yapılardır¹.

Dergâh bünyesindeki semâhâne ve mescit gibi diğer yapıların Yavuz Sultan Selim zamanında (1512-1520) yapılmış olduğu ihtimâli ileri sürülse de H. Karpuz bu iki mekânın Kanûnî Sultan Süleyman döneminde inşa edildiğini kabul etmenin daha doğru olduğu kanaatindedir².

*Huzur-u Pir bölümü
Kibâbü'l-Aktâb kısmında
bulunan kalemişleri*

Ancak Ş. Uzluk; Kubbe-i Hadrâ'nın duvar yüzeyinde yer alan kitabeden II. Bayezid döneminde önemli bir onarımın yapıldığını, Lokman Dede'nin tasvirlerine göre Semâhâne ve Mescid gibi yapıların da dönemde mevcut bulunduğundan bahseder. Semâhâne ve

¹ Haşim Karpuz, "Mevlânâ Külliyesi", *TDVİA*, C. 29, İstanbul 2004, s.448-452.

² Haşim Karpuz, "Mevlânâ Külliyesi", *TDVİA*, C. 29, İstanbul 2004, s.448-452.

*Semahane kubbesi
kalemişleri*

Mescid bölümleri de Osmanlı erken dönemine aittir. Zaten bu iki yapının kubbelerinde yer alan kalemişleri de XV. yüzyıl özellikleri göstermektedir. Dergâh Osmanlı devrinde pek çok tamir ve onarım görmüş olsa da en önemli yenileme çalışmasının II. Bayezid (1481 - 1512) döneminde gerçekleştirildiği bilinmektedir. Türbenin dış kısmında gerçekleşen değişimler hakkında farklı görüşler bulunmasına karşın iç mekânın çok fazla müdahaleye maruz kalmadığı düşünülmektedir. İç mekân tezyinatının ilk yapımından itibaren günümüze ne şekilde geldiği her ne kadar tam bilinmese de mesela Kubbe-i Hadrâ kısmında eyvanın

bulunduğu kısmın çinilerle kaplı³ olduğu, daha sonra gerçekleştirilen onarım ve ilâveler sırasında değişikliğe uğradığı ve zamanla bozularak yerine boya ile kalemişi tezyinat yapıldığı nakledilmiştir⁴.

3 Haluk Karamağaralı, "Mevlânâ'nın Türbesi", *Türk Etnografya Dergisi* 7/8, İstanbul 1966, s.40; Friedrich Sarre, "Anadoluda Seyahat" (Trc. Aziz Sayhan), *Anıt Dergisi*, S.11, Konya 1949, s.20.

4 Yusuf Küçükdağ, "1251 H. / 1835 M. Tarihli Mevlânâ Türbesi ve Çelebi Efendi Konağı Tamir ve İnşası Defteri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 2/2, Mayıs, Konya 1996, s.184; Yusuf Oğuzoğlu - Selçuk Mülayim, Konya Mevlânâ Türbesi'nin Restorasyonu İle İlgili H. 1109 (1698) Tarihli Üç Belge, *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi* 3, İzmir 1984, s.115.

Türbenin iç mekânında yer alan yıldız tonoz kubbe, kemer içleri ve kemer aynaları, ahşap gergiler, müselleler, güney cephe duvar yüzeyi, kuşak yazıları, fil payelerin yüzeylerindeki kalemişleri XV. yüzyıl tezyînat anlayışının bir ürünü olan Bursa üslûbu özelliklerini yansıtmaktadır.

Desenlerin benzerliğinin yanı sıra kalemişlerinde kullanılan yazı karakterleri ve istifleri de yine Bursa üslûbu özelliklerini yansıtmaktadır⁵. Mevlânâ Dergâhının Semâhâne kubbesinin pandantiflerinde yer alan yazı üslubu aynıyla Edirne Üç Şerefeli Camii'nin avlusunun doğu girişi üzerindeki kubbede görülmektedir.

Dergâhın kalemişlerinde, Türk tezyînat sanatında kullanılan motiflerin hemen hepsi çok farklı esprilerle kullanılmıştır. Tasarımların ana motiflerini rûmî motifler başta olmak üzere, hatâyî motifleri, geçmeler, düğümler ve münhanî motifler oluştururken, bunların dışında şerit gibi devrin farklı uygulamalarını da görmek mümkündür. Çünkü tezyînatın tamamında yukarıda da belirttiğimiz gibi, evvelinde Selçuklu tezyînatında, sonrasında da klasik Osmanlı tezyînatında çok sık rastlamadığımız ve görmediğimiz ilginç tasarımlar dikkat çekmektedir.

Dergâhın dinî bir mekân olması hasebiyle duvar yüzeylerinde Ayet-i Kerîme, Hadis-i Şerif, Esmâ-i Hüsnâ ve Kelâm-ı Kibar'dan sözlerin yazılması olağandır. Dönemin yoğun ve karmaşık olan yazılarına ilâveten yazı zeminlerinde yoğun bezemeler dikkat çekmektedir.

Yazılar çoğunlukla celî sülûs ve kûfî yazılardan oluşmaktadır. Bursa Yeşil Cami ve Türbesi, Edirne Eski Cami, Muradiye Cami ve Üç Şerefeli Camilerinde farklı malzemeler üzerinde görülen bu yazı üslubunun, XV. yüzyılın ilk yarısından sonuna kadar devam ettiği görülmektedir.

Tilâvet odasının kubbesinde rûmî ve hatâyî grubu motiflerle oluşturulmuş bezemeler ile kubbe göbeğine bezeme yapılmıştır. Ayrıca kubbe eteği ve pandantiflerde de dönemin üslubuna uygun yazılar nakşedilmiştir. Bu birimdeki kalemişleri XVI. yüzyıl özelliklerini taşımakla birlikte son dönem restorasyonlarında değiştirilmiş veya bozulmuş olmalıdır.

Huzur-ı Pir bölümünde Kubbe-i Hadrâ ve Post Kubbesi dışında 6 adet kubbe vardır. Kubbelerin hepsinde Tilâvet odasının kubbe bezemesinin aynı uygulanmıştır. Pandantiflerde yine Tilâvet odasındaki gibi celî sülûs istifi “Allah”, “Mubammed”, “Ebubekir”, “Ömer”, “Osman”, “Ali”, “Hasan”, “Hüseym” (ra)

Kibâbü'l-Aktâb kısmı duvar yüzeyinde lafza-i celâl, ism-i nebi ve çehar-i yâri güzân'ın isimlerinin yer aldığı yazı tablosu

⁵ Yılmaz Önge, “Konya Mevlânâ Dergâhında Yapılan Son Onarımlar Hakkında Bazı Düşünceler”, VII. Vakıf Haftası Bildirileri (5-7 Aralık 1989), Ankara 1990, s.320.

Dergahın duvar yüzeylerinde yer alan celî sülûs ve küfî istifli esma-i hüsnâ yazıları

yazıları yer almaktadır. Hatâyî grubu motifler ve rûmî motifinin yanında nebâtî motifler ile geçmelerde kullanılmıştır. Duvarlarda müsenna celî sülûs ve küfî yazılar ile zeminlerindeki bezemeler dönem özelliklerini yansıtacak şekilde dikkat çekicidir. Yalnız bu alandaki bezemelerin ve yazıların bir kısmında sonraki dönemlerde yapılan restorasyonlar dolayısıyla anatomilerinde ciddi bozulmalar bulunmaktadır.

Semâhâne alanındaki kubbenin yüzeyi silme kalemişi ile bezelidir. Motiflerin yanında yazı alanları da bulunmaktadır. Kubbe eteğinde de küfî yazı kuşağı mevcuttur. Pandantiflerde üçgen kompozisyonlu *Lafza-ı Celâl / İsm-i Nebî / Cibâr-ı Yâr-ı Güzin*

isimlerinden müteşekkil müsenna yazılar bulunmaktadır. Bu alanda Hattat Mahbub Efendi'nin imzası bulunmaktadır. Semâhâne duvar ve pencere kenarlarına yazı alanları ile geometrik ve hatâyî grubu motiflerden oluşan bezemeler de mevcuttur.

Mescid kısmının kubbesinde orta alanda birbirine geçiş yapan çarkıfelek formunda hatâyî grubu ve rûmî motiflerinden oluşan iki renkte uygulanmış bezeme bulunmaktadır. Kubbede bulunan pencere kenarları yine aynı tarzda süslenmiştir. Kubbe eteğinde bulunan yazılar XV. yüzyıl üslubunu taşımaktadır. Özellikle damla formundaki armudî istifler Kubbe-i Hadrâ'nın yıldız kubbe eteğinde de görülmektedir.

Dergâhın Kubbe-i Hadrâ dışındaki kalan Mescit ve Semâhâne gibi kısımların nakışlarının 19. yüzyılda Hattat Mahbup Efendi (1259-1843/1315-1897) tarafından yapıldığı bilinmektedir⁶.

Kaynaklar

KARPUZ, Haşim, "Mevlânâ Külliyesi", *TDVİA*, C. 29, İstanbul 2004, s.448-452.

KARAMAĞARALI, Haluk, "Mevlânâ'nın Türbesi", *Türk Etnografya Dergisi* 7/8, İstanbul 1966, s.38-42.

SARRE, Friedrich, "Anadoluda Seyahat" (Trc.Aziz

Sayhan), *Anıt Dergisi*, S.11, Konya 1949, s.19-22.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, "1251 H. / 1835 M. Tarihli Mevlânâ Türbesi ve Çelebi Efendi Konağı Tamir ve İnşası Defteri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 2/2, Mayıs, Konya 1996, s. 177-202.

OĞUZOĞLU, Yusuf, - Mülayim, Selçuk, "Konya Mevlânâ Türbesi'nin Restorasyonu İle İlgili H. 1109 (1698) Tarihli Üç Belge", *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi* 3, İzmir 1984, s.115-122.

ÖNGE, Yılmaz, "Konya Mevlânâ Dergâhında Yapılan Son Onarımlar Hakkında Bazı Düşünceler", *VII. Vakıf Haftası Bildirileri* (5-7 Aralık 1989), Ankara 1990, s.319-328.

ÖZÖNDER, Hasan, "Mevlânâ Türbesi Mescid ve Semâ-hânesi'nin Son Nakkaş ve Hattatı Konyalı Mahbûb Efendi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.1, Konya 1994, s. 93-108.

Müsenna istifli yazı tablosu ve nakışlar

⁶ Hasan Özönder, "Mevlânâ Türbesi Mescid ve Semâ-hânesi'nin Son Nakkaş ve Hattatı Konyalı Mahbûb Efendi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.1, Konya 1994, s. 94.